

Ο ρόλος των εκκλησιαστικών προσωπικοτήτων στα πρώτα χρόνια της Επανάστασης

Αφιέρωμα / 1821-2021: Ανάσταση του Γένους

Σωτήριος Μυλωνάς, Υποψήφιος Δρ. Θεολογίας

Οι αρχιερείς και ο κλήρος γενικότερα μετείχαν, όπως έδειξε η μέχρι τώρα έρευνα, στον προεπαναστατικό αγώνα[1]. Στη συνέχεια, ήταν αναμενόμενο να αναλάβουν σημαντικές θέσεις και να ηγηθούν και στον στρατιωτικό, αλλά και στον πολιτικό τομέα. Εξάλλου, η σύνθεση της Πελοποννησιακής Γερουσίας αποδεικνύει ότι η παρουσία στον ίδιο χώρο και για τον ίδιο σκοπό ήταν εύλογη από τη στιγμή που υπήρχε συνεργασία και πριν την κήρυξη του αγώνα[2].

Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους πριν από την έναρξη της Επανάστασης, οι επαναστατικές ζυμώσεις και επαφές στον ελληνικό χώρο είχαν προχωρήσει σε πολύ μεγάλο βαθμό. Ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο, οι πρόκριτοι σε συνεργασία με μέλη του ανώτερου κλήρου ανέλαβαν την πρωτοβουλία να έρθουν σε επαφή με την Ανώτατη Αρχή της Φιλικής Εταιρείας, ώστε να καταδείξουν τις θέσεις τους για τις ενέργειες που έπρεπε να γίνουν για την προετοιμασία της

Επανάστασης. Ενδεικτικό της συγκρατημένης τους στάσης και της προσπάθειάς τους να εξασφαλίσουν τον πρώτο ρόλο στις επερχόμενες εξελίξεις ήταν το υπόμνημα με τίτλο «Στοχασμοί των Πελοποννησίων περί καλού συστήματος», το οποίο στάλθηκε στους υπεύθυνους της Φιλικής Εταιρείας στην Κωνσταντινούπολη [\[3\]](#).

Επειδή, όμως, όχι μόνο δεν έλαβαν τη χρηματική βοήθεια που ζητούσαν, αλλά τους ζητήθηκε να συνεισφέρουν χρήματα, αποφάσισαν να συγκεντρωθούν στη Βοστίτσα, για να αποφασίσουν για τις μελλοντικές τους ενέργειες. Στη λήψη αυτής της απόφασης μεγάλο ρόλο έπαιξε και ο ερχομός του Γρηγόριου Δικαίου (Παπαφλέσσα) στην Πελοπόννησο ως απεσταλμένου της Φιλικής Εταιρείας. Η συνάντηση της Βοστίτσας πραγματοποιήθηκε στις 26 Φλεβάρη 1821 και εκ μέρους των αρχιερέων συμμετείχαν Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Χριστιανουπόλεως Γερμανός και ο Κερνίκης Προκόπιος. Απέναντι στον ενθουσιασμό και στις υποσχέσεις του Δικαίου οι υπόλοιποι συγκεντρωθέντες και κυρίως ο Γερμανός τήρησαν πιο επιφυλακτική στάση. Κατ' αρχήν, αποφάσισαν να στείλουν απεσταλμένο στη Ρωσία, για να πληροφορηθεί τις διαθέσεις του τσάρου. Αποφασίστηκε επιπλέον, να συνεννοηθούν με τους προκρίτους της Ύδρας των Σπετσών και των Ψαρών και να διασκεδάσουν τις υποψίες των Οθωμανών, μέχρι να ληφθεί οριστική απόφαση. Από την παραπάνω σύντομη παράθεση των γεγονότων φαίνεται η συμπόρευση του ανώτερου κλήρου με τους προκρίτους στην Πελοπόννησο και ο κοινός τους στόχος να διατηρήσουν και να ενισχύσουν την ισχύ και τα προνόμιά τους, ελέγχοντας τις μελλοντικές εξελίξεις.

Τα γεγονότα, όμως, που ακολούθησαν στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα ήταν απρόβλεπτα. Οι οθωμανικές αρχές ανακάλυψαν τα επαναστατικά σχέδια και με σκοπό την εκβιαστική και παραδειγματική ομηρεία τους συνέλαβαν με μια πρόφαση τους σημαντικότερους πολιτικούς και θρησκευτικούς ηγέτες στην Τριπολιτσά[4]. Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ήταν ένας από αυτούς, οι οποίοι δεν έπεσαν στην παγίδα και συμμετείχε στην έναρξη της Επανάστασης, που πλέον είχε δρομολογηθεί.

Με την έναρξη του αγώνα οι ιεράρχες ανέλαβαν ενεργή δράση σε στρατιωτικό επίπεδο και ταυτόχρονα συμμετείχαν και στις πολιτικές εξελίξεις.

Ο Μητροπολίτης Γερμανός[5], βοηθήθηκε από τον Επίσκοπο Κερνίκης[6] και Καλαβρύτων Προκόπιο[7]. Ο Επίσκοπος Κερνίκης ήταν αυτός στον οποίο οφείλεται ο ξεσηκωμός και των πιο επιφυλακτικών κατοίκων της Ηλείας. Στάλθηκε από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό ως επικεφαλής σε στρατιωτικό σώμα που ήρθε από τη Ζάκυνθο[8].

Στην περιοχή της Μεσσηνίας ο Γρηγόριος ο Επίσκοπος Μεθώνης, διοικούσε τους Έλληνες που είχαν θέσει σε πολιορκητικό κλοιό τους Τούρκους και συγκεκριμένα στο Νεόκαστρο[9]. Στην Κορώνη οι Τούρκοι, αν και πολιορκημένοι μέσα στο κάστρο, προβαίνουν στην εκτέλεση του Επισκόπου Κορώνης Γρηγόριο, πετώντας το σώμα του εκτός των τειχών[10]. Ο Άνθιμος, Επίσκοπος Έλους, βρέθηκε μεταξύ

των προκρίτων των νησιών Ύδρας και Σπετσών[11], με σκοπό να τους πείσει να δεχτούν να έρθουν τα πλοία τους ως ενίσχυση της πολιορκίας των φρουρίων στη δυτική Πελοπόννησο. Δυστυχώς, στάθηκε άκαρπη η προσπάθειά του[12], παρόλο που οι οπλαρχηγοί τον εκτιμούσαν και, όταν κάποια στιγμή του επισήμαναν ότι πρέπει να σταματήσουν να δολοφονούν τους αιχμαλώτους, εκείνος μεσολάβησε και έπαυσαν οι αιματοχυσίες[13]. Για την προσφορά του επισκόπου και την αποδοχή του από τους στρατιώτες αναφέρεται από τον Voutier ότι, όταν πέθανε από μια θανατηφόρο επιδημία, συνοδεύτηκε στον τάφο από τη θλίψη όλου του στρατεύματος.

Έντονη πολιτική και στρατιωτική δράση επέδειξαν οι Επίσκοποι Βρεσθένης Θεοδωρητός και Μαλτσίνης Ιωακείμ. Μάλιστα, ο δεύτερος ήταν στα Βερβαινά για τη σύσταση του στρατοπέδου από την αρχή της προσπάθειας[14].

Βέβαια, κινήθηκαν αρκετοί κληρικοί, τόσο στον πολιτικό στίβο, όσο και στο πεδίο των μαχών και σε άλλες περιοχές, όπως ο Αθηνών Διονύσιος[15], που χάρη στην πολιτική του δράση αποφάσισαν οι πρόκριτοι των επαρχιών της Στερεάς Ελλάδας να εξεγερθούν[16].

Επίσης, δραστηριοποιήθηκαν σε αρκετά μεγάλο βαθμό επίσκοποι των νησιωτικών επαρχιών και με σημαντικά αποτελέσματα, όπως ο Διονύσιος Επίσκοπος Άνδρου και Σύρου, ο Παροναξίας Ιερόθεος[17] και ο Νεόφυτος Καρύστου.

Τον Ιούνιο του 1821 κατέφτασε στο Άστρος και συναντήθηκε ο Δημήτριος Υψηλάντης με τα μέλη της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Στα Βερβενά δύο μέρες μετά, έγινε σύναξη και ο Υψηλάντης ανέγνωσε το Γράμμα της Φιλικής Εταιρείας, το οποίο αναφέρονταν στον διορισμό του ως πληρεξούσιου του αδελφού του Αλέξανδρου[18]. Άρχισαν οι πρώτες τριβές μεταξύ του Υψηλάντη και της Πελοποννησιακής Γερουσίας[19] που θα γίνουν ακόμη εντονότερες, όταν θα γίνει λόγος για την επικείμενη διάλυση του Σώματος της Γερουσίας και οι διοικητικές αρμοδιότητές της να μεταφερθούν στο πρόσωπο του Υψηλάντη[20]. Ο τελευταίος μεταβαίνει στο στρατόπεδο που βρίσκονταν στα Τρίκορφα και γίνεται το κέντρο δράσης του. Πολύ έξυπνα κινήθηκε ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, που φρόντισε για τη βελτίωση των σχέσεων των δύο πλευρών. Οι προσπάθειές του, όμως, αποδείχθηκαν μάταιες[21]. Επίσης, μερίμνησε για τις ελεύθερες πλέον περιοχές και γι' αυτό πρότεινε στον Υψηλάντη να συναινέσει και να καταρτισθεί ο νόμος που θα προέβλεπε τον τρόπο διοίκησής τους. Ο Υψηλάντης προσπάθησε να παραμερίσει εντελώς την Πελοποννησιακή Γερουσία στην εξέλιξη της πορείας των καταστάσεων. Για τον λόγο αυτό εξέδωσε διαταγές προς όλες τις επαρχίες και τοποθέτησε σ' αυτές πληρεξούσιούς του, αλλά και αυτό αποδείχτηκε άκαρπο[22].

Στη φάση αυτή απογοητεύτηκαν αρκετοί από την έλλειψη των απαραίτητων πολεμοφοδίων που υποσχέθηκε αρχικά ο Υψηλάντης, μεταξύ των οποίων ήταν ο Ταλαντίου Νεόφυτος και ο Καρύστου Νεόφυτος[23].

Η παρουσία του κλήρου ήταν σημαντική και στα πολιτικά δρώμενα. Συνέχεια του συγκεκριμένου τρόπου οργάνωσης και διοίκησης του επαναστατικού αγώνα είναι η σκέψη του Μαυροκορδάτου να συστήσουν διοικητικό όργανο αντίστοιχο με αυτό της Πελοποννησιακής Γερουσίας στη Στερεά Ελλάδα[24]. Αποτέλεσμα των ενεργειών του Μαυροκορδάτου είναι η σύσταση του Οργανισμού της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, στις 9 Νοεμβρίου του 1821[25]. Κάτι αντίστοιχο έπραξε ο Θ. Νέγρης στην Αττική και το αποτέλεσμα ήταν ότι ψηφίστηκε η «Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος»[26]. Η προοπτική της σύγκλισης Εθνοσυνέλευσης γινόταν ολοένα και περισσότερο ανάγκη. Θεωρήθηκε αναγκαία η ύπαρξη συλλογικού οργάνου διοίκησης. Ο Μακρυγιάννης τόνιζε ότι δεν υπάρχει έθνος που προχώρησε και αναπτύχθηκε χωρίς διοίκηση και νόμους. Αν δεν υπάρχουν αυτά, τότε θα χαθεί. Και οι Έλληνες, συνέχιζε, δεν θα πάνε μπροστά χωρίς νόμους[27]. Ο Μακρυγιάννης έλπιζε στην ένωση του έθνους και στην κοινή πορεία όλων των δυνάμεών του, κινούμενες προς την ελευθερία.[28]

Ο διαχωρισμός της Στερεάς σε Ανατολική και Δυτική ήταν αποτέλεσμα του σκεπτικού των δύο αυτών ανδρών που ορμώμενοι από ιδιοτελή κίνητρα και

εξυπηρετούσαν προσωπικές βλέψεις[29]. Έτσι, δημιουργήθηκαν τρία διοικητικά όργανα που ονομάστηκαν «Γερουσίες», μαζί με την Πελοποννησιακή. Η Γερουσία της Ανατολικής Στερεάς ονομαζόταν αλλιώς Αρείος Πάγος.[30] Ο Νέγρης ηγούνταν της Δυτικής[31] και ο Μαυροκορδάτος της Ανατολικής.

Ο Νέγρης συνεργαζόταν την περίοδο αυτή πολύ καλά με τρεις ιεράρχες, τον Διονύσιο Επίσκοπο Μενδενίτσας, τον Ιωαννίκιο Επίσκοπο Λιδωρικίου και τον Ταλαντίου Νεόφυτο.[32] Επίσης, πέντε ακόμα κληρικοί αποτελούσαν σημαντικούς συνεργάτες του. Συγκεκριμένα, ο Άνθιμος Γαζής, δύο ηγούμενοι, ένας πρώην ηγούμενος και ένας ιεροδιάκονος. Η έντονη παρουσία και συμμετοχή του κλήρου στο πολιτικό σκηνικό αποτελεί την καλύτερη απόδειξη του κύρους που είχε η Εκκλησία[33]. Αναμφισβήτητα είναι ενδεικτικό στοιχείο μιας εκκλησιαστικής πρακτικής να επηρεάσει την πορεία του απελευθερωτικού αγώνα με την ενεργό παρουσία συγκεκριμένων λαμπρών εκκλησιαστικών προσωπικοτήτων στον διοικητικό μηχανισμό.

Ο Γαζής, επίσης, κατά τη θητεία του στον Άρειο Πάγο επιφορτίστηκε με πολλές ευθύνες.[34] Επίσης, σε επιστολή του προς τους αδελφούς Καπετανάκη αναφέρει ότι βρίσκεται ο ίδιος του στην κεντρική κυβέρνηση της Ανατολικής Χέρσου Γερουσίας. Μέρος των υποχρεώσεων του ήταν και το να φροντίζει με τα υπόλοιπα μέλη τον ανεφοδιασμό του στρατού.[35]

[Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ](#)

Παραπομπές:

[1] Χ. Νικήτας, *Η προσφορά του Ιερού Κλήρου και της Εκκλησίας στον αγώνα του 1821*, σ. 19.

[2] Ch. Fransee, (όπως σημ. 144), σ. 36.

[3] Ν. Θεοτοκάς, «Παράδοση και Νεωτερικότητα. Σχόλια για το '21», *Τα Ιστορικά*, τχ. 17, σ. 345-370.

[4] Β. Καραγιώργος, *Το ζήτημα της σχέσεως Εκκλησίας και Πολιτείας κατά την περίοδο της Επανάστασεως (1821)*, σελ. 102- 4.

- [5] Αν. Κονδάκη, *Απομνημονεύματα αναγκαιότατα αξιόπιστα και αξιοσημείωτα*, Συλλογικός τόμος, σ. 39.
- [6] Β. Μενδελσώνος, (όπως σημ. 108), σ. 93
- [7] Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού-Η Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση (1821-1829)*, τ. Ε΄, σ. 348.
- [8] F. Rouqueville, (όπως σημ. 69), σ. 205.
- [9] Α. Φραντζή, *Επιτομή Α΄*, σ. 381-382.
- [10] Δ. Πασχάλης, «Δύο Άνδριοι Εθνομάρτυρες Ιεράρχαι, Κορκίνης Γρηγόριος και Σωζοπόλεως Παΐσιος», *Θεολογία* 8(1930), 36-44.
- [11] Θ. Σιμόπουλος, (όπως σημ. 65), σ. 401.
- [12] Παλαιών Πατρών Γερμανός, *Απομνημονεύματα*, σ. 17.
- [13] Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία*, τ.Ε΄, σ. 646,674
- [14] Π. Συνοδινός Μητροπολίτης Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως, «Ο Φθιώτιδος Καλλίνικος Καστόρχης», *Θεολογία* 9(1931), σ. 97-113.
- [15] Δ. Σουμερλής, *Ιστορία Αθηνών κατά τον υπέρ Ελευθερίας Αγώνα. Αρχόμενη από της Επαναστάσεως μέχρι της αποκατάστασης των πραγμάτων*, σ. 42-45.
- [16] Δ. Κρικώνης, *Η Ορθόδοξος Εκκλησία πρωταγωνιστής της Εθνεγερσίας του 1821: Κληρικοί Νεομάρτυρες-Εθνομάρτυρες*, σ. 49.
- [17] Ν. Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1833*, τ. Α΄, σ. 278.
- [18] Μ. Βαρθόλδη, *Ιστορία*, τ. Α΄, σ. 348-350.
- [19] Α. Κονδάκη, (όπως σημ. 181), σ. 44-46.
- [20] Α. Φραντζή, (όπως σημ. 157), σ. 255-256.

- [21] Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία*, τ. Ε΄, (όπως σημ. 202), σ. 630.
- [22] Α. Μάμουκας, *Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος*, τ. Α΄, σ. 18.
- [23] Παλαιών Πατρών Γερμανός, (όπως σημ. 188), σ. 63.
- [24] Ε. Πρωτοψάλτη, *Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και το έργο του κατά την επανάστασιν του 1821 - Αφιέρωμα εις τα 150 χρόνια της επαναστάσεως του 1821*, σ. 174.
- [25] Χ. Φραγκίστας, *Αι βάσεις των πολιτευμάτων του Αγώνος, Ανάτυπον του Τόμου "Αφιέρωμα εις τα 150 χρόνια της Επαναστάσεως του 1821"*, σ. 33.
- [26] Π. Πετρίδης, *Ελληνική Πολιτική και Κοινωνική Ιστορία 1821-1940, Επισκόπηση*, σ. 18.
- [27] Στρατηγός Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, σ. 202.
- [28] Γ. Δέλιος, *Απομνημονευματογράφοι της Εθνεγερσίας*, σ. 59.
- [29] Β. Καραγιώργος, (όπως σημ. 180), σ. 13.
- [30] Κ. Μεταξάς, *Ιστορικά Απομνημονεύματα εκ της Ελληνικής Επαναστάσεως*, πιστή ανατύπωση της πρωτότυπης έκδοσης, σ. 56-57.
- [31] Β. Φεσάς, «*Η Ελληνική Επανάσταση και οι ιδεολογικές ζυμώσεις του Γένους*», *Κοινωνία* 25(1982), σ. 269.
- [32] Ch. Frazee, (όπως σημ. 144), σ. 68.
- [33] Ε. Κωνσταντινίδης, *Η εν Ελλάδι Εκκλησία κατά την επαναστατικήν την μέχρι της αφίξεως του Όθωνος μεταβατικήν εποχήν (1821-1833), Έρευναι περί την Ιστορία της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος 1(1970)*, σ. 18-19.
- [34] «*Επιστολή Ανθίμου Γαζή προς το Εκτελεστικόν*» 25 Φεβρουαρίου 1824 Κρανίδιον». Γ. Α. Κ. ΕΚΤ. Φ. 3/312, «*Εδουλευσα προθυμως και ειλικρινώς εις το γένος, εις μεν το Σύστημα του Αρείου Πάγου ως αρεοπαγίτης μήνας δεκατρείς, ότε και υπέφερον τα δεινότατα εις το να ημπορέσω να εξοικονομήσω τρεις χιλιάδας στρατιώτας, οίτινες παρεφύλαττον τους εν Νευροπόλει Τούρκους, εμποδίζοντες αυ-τών την*

εις Πελοπόννησον κομιδήν των εφοδίων, εις δε την Εύβοιαν ως προσωρι-νός Διοικητής διωρισμένος παρά τε του Αρείου Πάγου και των εντοπίων εκεί μήνας επτά, σύμπαντας μήνας είκοσι».

[35] Π. Ενεπεκίδης, (όπως σημ. 114), σ. 223.

<https://bit.ly/2VmZ3Zn>